

המצפן האסטרטגי של ישראל

written by פרופ' קובי מיכאל | 02.07.2025

כבר למחרת יומו הראשון של מבצע "עם כלביא" נשמעו קולות המבקרים שקבלו, רטנו והזהירו בשורת נבואות זעם מפני העדר מטרות מלחמה, העדר אסטרטגיה או העדר אסטרטגיית יציאה. רבים מביניהם מצאו את החוט המקשר בין מטרות מלחמה לא סבירות או סותרות במלחמת "חרבות ברזל" והעדר אסטרטגיית יציאה ממנה לבין העדר מטרות מלחמה, אסטרטגיה ואסטרטגיית יציאה במבצע "עם כלביא".

רבים מבין אותם מבקרים דחו בזלזול, ואפילו בשאט נפש, פרשנויות מתחרות בנוגע לאסטרטגיה שכן קיימת. בשילוב די בעייתי של קוצר רוח, העדר פרספקטיבה היסטורית וזלזול בדרג המדיני, והתייחסות אליו כאל מי שנטול יכולת לקבל החלטות מושכלות בצל פרסונליזציה מוחלטת של הדיון, חישבו חישובי קיצין והזהירו משקיעה, התבוססות ומבוי סתום אסטרטגי. המנטרה של "אין אסטרטגיה" הפכה למסך בפני התבוננות עניינית בתהליכים ומיקדה, ברוב המקרים, את הדיונים והפרשנויות באירועים וללא התייחסות להקשר הרחב ולפרספקטיבה ההיסטורית.

מתקפת ה-7 באוקטובר הובנה כבר בשלביה הראשונים כאירוע החורג מגבולות רצועת עזה וממלחמה בחמאס. ישראל מצאה עצמה במלחמה אזורית מרובת חזיתות, כשחמאס היא רכיב אחד בציר ההתנגדות שהובל על ידי איראן. משכך, נכפה על ישראל ההכרח בגיבוש אסטרטגיה מעודכנת, וזו אכן גובשה כבר בשלביה הראשונים של המלחמה. תכליתה הייתה חילול שינוי מהמעלה השנייה, שמשמעותו שינוי של המערכת הקיימת, להבדיל משינוי מהמעלה הראשונה, שהוא שינוי בתוך מערכת קיימת. עד ל-7 באוקטובר נצמדה ישראל למערכת הקיימת כשהיא מעצבת אסטרטגיה שתכליתה שכלול יכולות ההסתגלות וההתאמה למערכת הקיימת.

משהתחדדה והתבהרה ההבנה בדבר ההכרח שבשינוי האסטרטגיה, ברור היה ששינוי המערכת הקיימת מחייב פגיעה משמעותית במרכז הכובד המרכזי או העיקרי שלה [1] ראש התמנון [2] איראן. אלא שהפגיעה בראש התמנון לא הייתה ניתנת לביצוע בשלבים המוקדמים יותר של המלחמה, והיא חייבה היערכות ופיתוח יכולת וכשירות תוך כדי מלחמה מול כמה חזיתות.

משנקבע המצפן האסטרטגי [3] שינוי המערכת הקיימת באמצעות פגיעה קשה במרכז הכובד העיקרי שלה [4] גובש הרעיון המארגן שנשען על היגיון טורי, בניית יכולת וצבירת הכוח בארבעה שלבים עיקריים. השלב הראשון התמקד בגזרה הדרומית תוך היערכות הגנתית בגזרה הצפונית, ומטרתו הייתה להשיב את השליטה על שטח ריבוני שנכבש והיערכות למתקפה עוצמתית ברצועת עזה במטרה לפרק את חמאס כישות צבאית ושלטונית מאורגנת, להשיב את החטופים ולעצב מציאות ביטחונית שלא תאפשר התפתחות של אימים ביטחוניים דומים כלפי ישראל.

השלב השני כלל את פיתוח המענה לזירה הצפונית, ובתחילתו היה תגובתי בהיבט ההתקפי והגנתי במהותו, במקביל להכנות המתחייבות לקראת השלב השלישי, שהוא השלב ההתקפי.

במסגרת השלב השני פעלו יחידות מיוחדות בעומק דרום לבנון לצורך מיפוי תשתיות חיזבאללה ובדיקתן והכנת התשתית לתמרון הקרקעי. השלב השלישי, שעיקרו בוצע בחודשים ספטמבר-אוקטובר 2024, היה השלב ההתקפי ובמהלכו מוטטה ישראל את חיזבאללה ופגעה אנושות ביכולותיו הצבאיות של הארגון ובמנגנוני הפיקוד והשליטה שלו, וחיסלה את ראשי הארגון ואת מפקדיו הבכירים. תוצאת לוואי של השלב הזה הייתה האצת תהליך נפילתו של משטר אסד, מה שאפשר לישראל להשתלט על החרמון הסורי ועל אזור החיץ ברמת הגולן כדי למנוע התבססות גורמים עוינים ופעולתם מאותו אזור שבו כבר לא התקיימה משילות סורית אפקטיבית, ובהמשך להשמיד, כמלחמת מנע, את רוב תשתיות הצבא הסורי, זאת במטרה למנוע השתלטות גורמים עוינים על תשתיות אלה.

המהלך הזה הקנה לישראל חופש פעולה אווירי ומבצעי בכל רחבי סוריה, ונטרל איומים פוטנציאליים לעתיד לבוא. הפגיעה הקשה בחיזבאללה ובחמאס כשלוחיה החשובים והמשמעותיים ביותר של איראן, ושינוי מצב היסוד בסוריה, הובילו לגירוש איראן מסוריה ולאובדן אחיזתה במדינה כליבת הרצף הטריטוריאלי ששקדה לבסס במשך שנים כחלק מהמאמץ לפנות את ישראל, לבסס את אחיזתה במזרח התיכון ולערער את יציבות המשטרים הסוניים הפרגמטיים.

משהצליחה ישראל לקלף את יכולותיה של איראן ולהעמיק את פגיעותה, במהלך שהחל כבר במתקפה האווירית ב-26 באוקטובר 2024 (מבצע "ימי תשובה") כתגובה לשיגור מטחי טילים וכטב"מים לעבר ישראל, ובהתבסס על אינדיקציות מודיעיניות לגבי פריצה אפשרית של איראן בכיוון ההנשקה של האורניום המועשר שברשותה, ובמהלך מרשים של הונאה והרדמה של איראן, פתחה ישראל במתקפת "עם כלביא" נגד איראן ב-13 ביוני 2025. בתוך 48 שעות הצליחה ישראל לערוף את הפיקוד הצבאי הבכיר של צבא איראן ושל משמרות המהפכה, לפגוע בתשתית הטילים הבליסטיים ובנכסים צבאיים משמעותיים.

המתקפה היממה את איראן, ערערה את משטרה והניחה את התשתית להשגת חופש פעולה לחיל האוויר הישראלי. במהלכים רציפים של חיל האוויר ויכולות אחרות שהפעילה ישראל על אדמת איראן, ובמבצעי סייבר מרשימים, המשיכה ישראל לקלף את איראן מיכולות ומנכסים ושיבשה את יכולתה של איראן לשגר טילים לכיוון ישראל בהיקפים גדולים, כפי שתכננה איראן לעשות. בהעדר שלוחים אפקטיביים, ובהינתן פגיעה קשה במערך הטילים וצמצום ניכר של היכולת האיראנית לשיגורם לישראל, נותרה איראן עירום ועריה. המתקפה הישראלית הובילה את איראן למבוכה אסטרטגית משפילה וחשפה את הפער העצום שבין הדימוי המאיים שהקרינה איראן כלפי ישראל, כלפי המרחב ואפילו כלפי העולם, לבין חולשתה, פגיעותה ויכולת ההיזק הכל כך נמוכה שלה.

את המהלך ההתקפי מול איראן הקפידה ישראל לבצע בתיאום הדוק עם הממשל האמריקאי, בתקווה שהנשיא טראמפ גם ישתכנע בהמשך להצטרף למאמץ הצבאי ולהנחית את מכת הגרזן האחרונה על תשתית הגרעין האיראנית ² השמדת מתקן פורדו. אם טרם המערכה, ואפילו בימיה

הראשונים, נדמה היה שקול המחנה הבלדני בממשל, המסתייג מפני התערבות צבאית אמריקאית, גובר על קול המחנה התומך בכך, הרי שככל שהימים נוקפים והנשיא טראמפ, כמו העולם כולו, נפעם מגודל ההישג של ישראל וחשיבותו, גדלים והולכים הסיכויים להצטרפותה של ארה"ב למערכה. אם אכן כך יקרה, תתקצר המלחמה ותסתיים בהישג היסטורי.

אסטרטגיה נבחנת במבחן המעשה ועל פני ציר הזמן. יש שניתן לזהותה ככזו ואף לנסחה ולמסגרה כרעיון רק לאחר זמן. כמעט שנתיים חלפו מאז מתקפת ה-7 באוקטובר, שזעזעה את אמות הסיפים בישראל ומוראותיה ייצרבו בתודעה הקולקטיבית של העם בישראל לדורי דורות. אלא שמתוך השבר הנורא, מהכישלון הצורב והמחפיר, שעוד ייחקר ויילמד, מתוך תחושת חורבן ואסון, הצמיחה ישראל, במנהיגות מדינית ובמצביאות צבאית, את האסטרטגיה שהובילה לשינוי פני המלחמה כולה, ובסופו של דבר לשינוי פני המזרח התיכון כולו. השינוי יוביל בהכרח לכינונה של ארכיטקטורה אזורית חדשה שבה תתמקם ישראל כרכיב מרכזי, עמוד יכין של ממש.

הארכיטקטורה האזורית החדשה תמנע את חזרתה של איראן לפיתוח יכולות ודרכי פעולה שיהפכו אותה מחדש לאיום משתק על המרחב. בה בעת תאפשר הארכיטקטורה האזורית החדשה פיתוח כלכלי, תשתיתי וחברתי של המרחב כולו ותביא בכנפיה גם אפשרויות והזדמנויות חדשות ויצירתיות לטיפול בסוגיה הפלסטינית. לכל השינויים האלו במערכת האזורית תתבררנה בהכרח השפעות, ואפילו משמעותיות, גם על המערכת הבינלאומית. במובן זה, המלחמה האכזרית שאלה נקלעה ישראל ב-7 באוקטובר 2023 מובילה בהכרח לשינוי סדרי עולם. ישראל הובילה את המהלך המשמעותי ביותר עבור העולם החופשי זה שנות דור, כשהשיבה מלחמה שערה נגד הטרור האסלאמי הרדיקלי והרצחני ונגד מדינת טרור שאיימה להפוך לאיום אזורי וגלובלי בחסות נשק גרעיני. ישראל הקיצה את העולם החופשי מתרדמה מסוכנת ומאובדן הנכונות והיכולת להגן על עצמו מפני איומים אלה.

בפרספקטיבה של כמעט שנתיים מאז ה-7 באוקטובר, ניתן בהחלט לזהות את המצפן האסטרטגי של ישראל וגם את האסטרטגיה שהנחתה אותה לפירוק ציר ההתנגדות בהובלת איראן כמרכז הכובד המשמעותי ביותר, שהטיל חיתתו על המרחב כולו תוך שכלול מכונת הטרור עד לכדי איום קיומי. במעלה הדרך, ובשל אילוצים וחסמים, נאלצה ישראל לסטות ימינה ושמאלה מהאסטרטגיה ולפעמים גם לסגת לאחור, אלא שמעולם לא איבדה את המצפן האסטרטגי וגם לא את אורך הרוח האסטרטגי המתחייב. האסטרטגיה הישראלית אינה נטולת סיכונים, בוודאי כשמדובר באיראן.

האפשרות שהמכה הניצחת והמשפילה שספגה איראן ותחושת האיום של המשטר האיראני לעצם שרידותו יובילו את איראן "לרוץ" לפיתוח נשק גרעיני היא אפשרות שלא ניתן להתעלם ממנה, אלא שנדמה שבתנאים שהכשירה ישראל לאחר הפגיעה הקשה באיראן וביכולותיה הוכשרו התנאים להסכם עם מנגנוני אכיפה קפדניים מאוד ו/או לאפשרות אכיפה בכוח על ידי ישראל וסיכול כל ניסיון איראני לבנות את יכולותיו מחדש. בעוד מאה שנים, כשישבו ההיסטוריונים לכתוב את תולדות ימי האזור והעולם, יש להניח שיִדעו לשרטט במילים מדויקות ובהיגיון צרוף

את האסטרטגיה הישראלית שהובילה לשינוי ההיסטורי.